● *Журналисттин ой толгоосу*

НАР КӨТӨРГҮС ЖҮКТҮН НАРК—НАСИЛИН БИЛЕЛИ,

же Ош шаарынын 3000 жылдыгын кантип белгилейбиз?

Мындан беш жыл ашыгыраак мурда болгон окуяны эсиңиздерге салганы турамын. Окуя алыс эмес жерде, өзүбүздүн эле Ош шаарынын чок ортосунда, Сулайман тоосунун этегинде өтнөн. Аялдан чыккан асылзаада инсан, кадыр-баркы тоодой Курманжан датка энебиздин 180 жылдык дүңгүрөгөн маарекеси дал ушул жерден башталган.

Толукшуган жайдын таңында\ күн алтын нурларын жерге төгүп-төгө электе бул жерде керней-сурнайлардын үнү жаңырып, туш-тараптан эл жыйылып, салтанатка Бишкектен Т. Чыңгышев баштаган билермандар, Ошту бийлеген Б. Сыдыков, Жалал-Абаддан ак боз атын камчылаңып Б. Осмонов, шаарыбыздын шефи А. Мамыров, кошуна өлкөлөрдөн чакырылган \ондогон конокутор катышышкан. Чыгып сүйлөгөндөрдүн бардыгы эне биздин жаркын элесине ийиле кулдук урушуп, арбагына топук кылышып, айрымдарынын көздөрүнөн жаш төгөрөнип, акындары болсо:

...Жээ беттетпей өз элин,
Колдоп турган турбайбы.
Россияга, Коконго,
Бэрган датка турбайбы.
Эл мүдөөсүн аткарып,
Калган датка турбайбы.
Акылдашып көп ишти,
Жүргөн датка турбайбы.
Жыйынтыктап айтканда,
Жолборс датка турбайбы.
Жолборс жүрөк эр жигит,
Аткара албайт мындайды!—

деп күпүлдөп ырдашкан. Дал ошол жерге нар көтөргүс чоң ак мармар ташты орнотушуп, капталына «Бул жерге Курманжан датканын эстелиги коюлат. 1991-жылдын август айы» деп чегип жазышкан. Уюлгуган убадаларды угуп, биз ошондо Курманжан энебиздин эстелиги бир-эки жылдын ичинде эле бүткөрүлүп, биринчиден асылзаада аялдын арбагы ыраазы болсо, экинчиден, дурус айкелди күндүз чырак менен да издеп көрсөң колго илинбеген шаарыбыздын көркүнө-көрк, нарына-нарк кошулат го деп чынында эле терең үмүттөнгөнбүз.

Ооба, андан бери алты жылга аяк басып баратат. Баягы айтылган убадалар унутулуп, мармар таштын капталындагы тамгалардын кейпи кетип, бейбаш балдар көрүнгөн жерине чиймелеп, сүрөт тартып, ошол кезде жака-белине олтургузулган дарактарды мал кемирип куурап турат. Маселени чеччү жетекчилер ошол кезде бир жумадай дуулдап, той Алай жергесинде жыйынтыкталып, маараконин шылтоосу менен казы-картаны каажыңсыз болгон.

Урматтуу окурман! Азыр калкыбыздын курсагы нанга тойбой, ийни жаңы кийимге жетпей турганда кайдагы эстеликти айтып жатасың? — дээрсиз. Иштин көзүн билгендер ушул тапта деле үлкөн жумуштарды аткарып жатышпайбы. Орто бизнести ойдогудай тегеретип, ири бизнесте ишин илгерилеген ондогон жигиттерибиз, айымдарыбыз бар. Андайлардын айрымдары айылдарына мектептерди, оорукана-дүкөнүнө темир тактай коюп, эстеликти курууга кеткен каражаттын сорун, негизин көтөргөн ишкер инсандардын ысымдары бузулбас, эскирбес кылып жазып калтыруу маселеси чечилсе бул да иштин ийгиликтүү жүрүшүнө көмөк болмок. Эл үчүн өтөлгөн иш муундан-муунга өтмөк. Бул үчүн уюштуруучулук иштин көзүн билген, өзү үчүн эмес, эл жана келечек үчүн, намыс жана улуттук сыймык үчүн эмгек этүүчү инсандар керек.

Курманжан датка энебизге Гүлчөдө эстелик коюлбады беле?» — деп эске салгандар да болушу мүмкүн. Анын аты эле айкел болбосо, заты айкел эмес. 180 жылдык маареке чукулдап кирип келип, анда да ыкшоо кыргыз шашып калганда аны эптеп гипстен бүткөрө салышкан. Кийинчерээк чыныгы айкелин коймок болушкан. Той өткөн соң адаттагыдай эле бардыгы унутулуп, эми ал гипс айкел бузулуп, урай баштаган.

лагандай чайнап кете беришти. Аттиң ай, ошол жогоруда айтылган аттуу-баштуулар депутат да болушту, айрымдары азыр да депутат, бирок сессияда гана эмес, башка жерлерде да, эл арасында да бул айкел өздөрү көтөргөн демилге, касам ичкенге тете убадалары туурасында тез эле унутуп калышты.

Маарекенин алдында датка энебиздин наамына банктарда атайын эсеп ачылып, ага даап айтууга мүмкүн эмес далай өлчөмдөгү акчалар түшкөн. Сүрөтчү-архитекторлор үчүн атайын конкурс жарыяланып, Курманжан датканын мыкты айкелинин үлгүсүн тандап максатында сынак жүргөн. Сүрөтчүлөрдүн облустук уюмунда үлгүлөр иргелип, мыкты делинген айкелдин макеттери даярдалган. Мына ушуну менен башталган иш ташталган. Далай мээнет текке кетип, каражаттардын кайда жумшалганы билинбей, ыңдөрдү, агып жаткан сууга көпүрөлөрдү салып, балбандар күрөшчү жайларды куруп, эл алкоосуна ээ болуп жатышат.

Албетте, алардын арасында жети атасын эстеп той бергендери, жыл сайын эмес жумалап жеңил машинаны тандап, алмаштырып мингендери, бир нече никенин ээси болгондору да бар. Сүнөткө олтургузган уулуна жумалап той берип, мелдешке төө сайгандар да бар. Булар да тартыштыктан эмес, барчылыктан.

Кана эми, шаарды бийлеп тургандар тасма кесип, той жемей менен гана чектелбей ушундай белдүү азаматтардын башын бириктирип, Курманжан датка энебиздин айкелин куруу маселесин колдоп берүүсүн ортого таштаганда ойдогудай эле иш болоор эле го! «Көп түкүрсө — көл,»— дешет эмеспи. Айкел бүткөн соң анын жа-

2000-жылы Оштун 3000 жылдыгын өткөрүүгө камылгалар көрүлүп, бул багытта уюштуруу комитети, фонддор, коомдук уюмдар түзүлүп жатат. Алдын-ала даярдалып жаткан иш-чараларга, пландарга биз козгогон маселе да сөзсүз кириш керек деп ойлойбуз. Ансыз «Коммунизмге карай алга!» деп колун сунуп турган Лениндин, көрүнүшү куник, ийгиликсиз чыккан Каныкейдин, Токтогул менен Навоинин бетондон жасалган чакан эстеликтери, Чаткалда окко учкан кызыл гвардиячы Голубевдин (Токтогул паркындагы) бюсту башынан 3000 жылды кечирген байыркы Оштун көркүнө-көрк кошо албайт. Дал ошол 3000 жылдык маареке өтүп жаткан күндөрү четтен келген конокторго кыргыз элинин накта улуттук-маданий курулмаларын, сыймыктанаар жайларды, айкелдерди көрсөтө албай катуу уят болуп калабыз.

Мындай убактылуу бүткөрүлгөн иш, маарекеден соң унутулган убадалар, башталып, бирок ташталып калган демилгелер, карапайым калктын жүрөгүнө оор тийет, билермандар жыргап эт жеп кете берген тойлордон элдин көңүлү үч көчкөн журттай калат.

Ош шаарын Сулайман тоосусуз элестетүүгө таптакыр болбойт. Эзелтеден эле экинчи Мекке деген атка конуп, сый жугуп, ат арытып алыстан тагдырынын оңолооруна үмүттөнгөн далай пенделер келишкен. Бирок, ачык айталы: тоону бапестеп, айлана-тегерегин жашылдандыра албай, эс алуучу кооз жайга айландырууга чама-чаркыбыз жетпей жатат. Ырас, өткөн жылы көптөн бери токтоп калган суу түтүктөр менен тоого чыкты. Бирок, тоонун көркүн чыгарам деп жүктү, жоопкерчиликти моюнга алгандар суунун натыйжалуу пайдаланбай, кээ бир жерлерди суу алып, көп мээнет менен өскөн дарактар тамыры менен омкорулган. Жыл сайын ишембиликте олтургузулган ондогон түп көчөттөр суу жетпей, кароо болбогондуктан мал тепсеп, куурап жатат. Тоонун капталдарын өрт төгөн тентектерди тартипке чакырган эч ким жок.

Пакистандын премьер-министри Беназир Бхуттонун тоого асма көпүрө жол салып беребиз деген убадасы бар. Бирок, убадага ыраазы болуп убакытты өткөрө бербей, бул маселени конкреттүү чечүү зарыл. Анан да тоону касиеттүү, көрктүү жайга айландырууга кудурети, дарманы жана ушул жаатта билими бар адамга (азыркыдай пенсиядагы эмес) жеткирүүгө берип, мамлекет тарабынан колдоо, Оштун 3000 жылдыгын белгилөөгө чегерилген бюджеттеги каражаттан көмөк көрсөтүү абзел.

Албетте, биз тарабынан айтылган пикирлер 3000 жылдык маарекеге карата даярдык көрүүнүн бир гана бутагы. Камылга көрүү ар тараптуу болушу керек.

Демек, биз дүйнө элине угулган даңазалуу тойду өткөрүүнүн камылгасын көрүп жаткан убакта буга чейин өткөргөн бир катар маарекелерибиздин тажрыйбаларына таянышыбыз зарыл. Эмнелерден мүчүлүштүк, кайсыл жерлерде кемчиликтерди кетирдик, бардыгын акылэс менен ой таразасына салуу лаазым. Жогоркудай көз жумдулук, кийин бүтөттүк, алабармандык бул ирет кайталанбашы керек. Ансыз той өтүп, тойдун эртеси болгондо желген тамак-аш менен чечендене сүйлөнгөн сөздөн башка келечек үчүн колго илинер эч нерсе калбай, урпактарга шерменде болуп, баягы тас кейпибизди кийип калабыз.

Бүайша БАЛТАБАЕВА,
Кыргыз жумуриятынын журналисттер кошунунун мүчөсү.

Ош шаары.